

УДК 930.1 (477.7) «1945-1991»

**РОЗВИТОК СУДНОБУДУВАННЯ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ У 1945-1991 рр.:
ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ****Олександр Кондратюк**Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського
Україна, 54030, м. Миколаїв, вул. Нікольська, 24
e-mail: sasha.kondratjuk0@gmail.com

Сучасні перетворення, які відбуваються в українському суспільстві, викликають значні зміни й у методології історичних досліджень. Спостерігається тенденція до переосмислення оцінок фактів минулого, з'являються нові підходи до трактування подій історії України, особливо у ХХ ст. У вирішенні назрілих завдань розвитку історичної науки чільне місце належить історіографічному аналізу наявного доробку істориків.

Розробка історіографічних досліджень обумовлюється необхідністю: систематизації літератури, критичного співставлення її змісту та висновків з конкретною історичною дійсністю і новими завданнями історичної науки; визначення кола тих питань, які знайшли достатнє висвітлення в історичній науці; аналізу тих проблем, які підіймалися історичною наукою, але не знайшли належного відображення у працях дослідників, або ж висвітлені заангажовано; відмова від застарілих підходів до тем дослідження та визначення нових оцінок щодо їх бачення на сучасному етапі розвитку історичної науки та визначення історіографічних уроків.

Все викладене вище відноситься і до історіографічного дослідження наукового доробку, що стосується проблеми розвитку суднобудування на Півдні України у 1945-1991 рр. Розробка цієї проблеми допоможе відділити ті історичні знання, які витримали перевірку часом і можуть стати основою для нових наукових досліджень, від хибних узагальнень, кон'юнктурних висновків і суб'єктивних підходів.

Об'єктом історіографічного дослідження стали публікації істориків, економістів, окремих представників промисловості (роботи монографічного характеру, низка тематичних збірок документальних матеріалів, брошури, статті, дисертації) про розвиток різних компонентів суднобудування у Південній Україні протягом досліджуваного хронологічного періоду.

Питанням розвитку суднобудівної галузі радянського машинобудування на Півдні УРСР присвячено низку наукових досліджень, але

більшість із них не може претендувати на довершеність і всебічність. В основу аналізу історіографії проблеми покладено проблемно-хронологічний принцип. Хронологічно історіографію дослідження «Розвиток суднобудування на Півдні України в 1945-1991 рр.» можна поділити на дві групи: радянську та сучасну вітчизняну. У більшості праць радянської історіографії суднобудівна сфера не є основним предметом дослідження, а розглядається, як правило, в якості складової частини промислового комплексу. У сучасній українській історіографії досі відсутні спеціальні дослідження, які б розкривали в умовах нових реалій обрану тему дослідження.

Початок широкомасштабної відбудови радянської промисловості, одразу після вигнання німецько-румунських окупантів, сприяв значній актуалізації промислово-робітничої тематики. Науковій номенклатурі та «бюрократам від науки» було поставлено чіткі завдання: популяризувати всенародне піднесення, масовий трудовий героїзм радянських людей на відбудові промисловості СРСР; посилити ідеологічне виховання населення, яке більше трьох років зазнавало впливу антирадянської агітації окупаційної влади; обґрунтувати необхідність використання й у мирний час воєнно-економічних методів примусу та наднизький рівень життя більшості робітництва.

Накопичення історіографічних фактів розпочалося з масової газетної періодики, яка стала фактично яскравим втіленням державно-партійного замовлення в образній і доступній формі для масового читача. Зображення досягнень і критика упущень у процесі відбудови суднобудівної промисловості містилася на сторінках місцевих обласних і районних газет «Південна правда», «Бугская заря», «Прибузький комунар», «Радянське Прибужжя». Газетна періодика не є історіографічним джерелом у класичному розумінні, втім накопичення великої кількості краєзнавчого місцевого фактажу створило джерельну основу подальших наукових праць.

Наступницею газетної публіцистики стала брошурована науково-популярна та пропагандистська література, на сторінках якої змальована керівна та спрямовуюча роль КПРС у відбудовчих процесах, ключове значення окремих комуністів і комсомольців на самих складних ділянках виробництва. Метою даної продукції було прагнення довести виняткову правильність курсу на «побудову комунізму», змалювати перші успіхи відбудови, участь радянської молоді та зобразити таке явище радянської цивілізації як соціалістичне змагання. Найбільш змістовними для свого рівня та періоду є праці П. Зведенюка [22], В. Нижника [64], Ф. Кошелева [45], І. Юненка [25]. У перелічених працях, як правило, відсутня джерельна база, домінує описовий характер робіт, існує певна підміна детального аналізу начотництвом і постійним цитуванням «Короткого курсу історії ВКП(б)». Втім наявність великої кількості фактичних даних, передання «духу часу» дозволило даним роботам закласти підвалини процесу становлення радянської історіографії теми з усіма її протиріччями та неоднозначністю [63, с. 64].

Смерть Й. Сталіна, боротьба за владу та перемога у ній М. Хрущова змінили суспільно-політичний клімат у країні, послабивши тоталітарний гніт. XX з'їзд КПРС призвів до того, що радянські історики «зітхнули з полегшенням». Результатом демократизації всіх сфер життя радянського суспільства, особливо у перші роки після XX з'їзду КПРС, стало «потепління» у національній політиці центру. У 1957 р. засновано «Український історичний журнал», який став першим фаховим історичним журналом у республіці починаючи з середини 1930-х рр. У 1958 р. в Інституті історії АН СРСР створена група по вивченню історії фабрик і заводів. Почалося часткове відкриття архівів, започатковано видання архівних путівників, статистичних щорічників, тематичних збірників документів і матеріалів. Не дивлячись на заангажованість і тенденційність у підборі документів, поява даних збірок документів значно полегшила роботу радянським історикам [4; 16; 18; 19; 58; 59; 60; 81]

Повоєнна відбудова та подальший індустриальний розвиток продовжували залишатися одним з найактуальніших напрямів у радянській історіографії хрущовського періоду. Створено перші узагальнюючі праці, присвячені зображенню промислового розвитку як Української РСР, так і СРСР загалом [20; 32; 69; 76; 82; 107]. У працях О. Кудлая [47], О. Мітюкова [57], О. Слуцького [89], І. Старовойтен-

ко [91], В. Чунтулова [102], які охоплюють загальнореспубліканський вимір і мають загальнотематичний характер, у той же час знаходимо окремі сюжети, присвячені змалюванню розвитку суднобудівної галузі.

Окрему традиційну частину в історіографії досліджуваної проблеми займають роботи історико-партійного напрямку. Це роботи Б. Корольова [44], М. Немченка [62], В. Юрчука [108]. Вони цінні для сучасної історіографічної науки у тому плані, що характеризують суть радянських методів і закономірностей розвитку промислової сфери, форм її побудови, системи планування та виконання виробничих норм. Деякі з них містять цікаву для нашого регіонального дослідження інформацію про загальні тенденції, радянські особливості, ідеологічне підґрунтя розвитку господарського механізму, змагальності, робітничої активності та багатьох інших компонентів суднобудівної галузі. Для першої половини 1960-х рр. характерні публікації, в яких розглядалися різноманітні питання діяльності партійних організацій по відбудові та розгортанню модернізації суднобудівної галузі.

Масове залучення безоплатної праці, яке характерне радянській дійсності загалом, у повоєнну добу кристалізувалось спочатку у посилене розгортання соціалістичного змагання, яке у подальшому еволюціонувало на сторінках партійних директив у рух за комуністичну працю, а згодом у рух за комуністичне ставлення до праці. Поодинокі вкраплення сюжетів розгортання соцзмагання на суднобудівних заводах півдня виявлені у працях А. Данилича [15], П. Рудого [86], В. Сидоренка [87]. Оцінюючи рівень об'єктивності радянських праць необхідно чітко позначити їх тенденційний характер, тенденційну цифрову наповненість, пов'язану з використанням статистичних джерел, сформованих на основі приписок і формалізму. Висвітлення радянськими істориками недоліків та упущень у розвитку руху ніяк не пов'язується з командно-адміністративною економікою та її плановим характером, що сам по собі суперечив політиці виготовлення надпланової продукції.

У той же час роль багатьох трудових колективів, працівників соціальної сфери у цих процесах майже не висвітлювалася: у кращому випадку автори констатували факт участі у згаданих подіях. У низці праць невинувато замовчувалися або применшувалися труднощі, які мали місце у перші повоєнні роки. Дослідники не завжди мали можливість користуватися документами, які зберіглися у відомчих

та інших архівах, і тому замість конкретних фактів і цифр наводили у роботах часто лише загальні міркування й умовиводи.

У перше повоєнне двадцятиріччя особливо слабо розроблялися та висвітлювалися кількісні й якісні зміни у складі робітництва. Змістовних досліджень з питань формування робітництва суднобудівної галузі нараховувалося одиниці, і то вони стосувалися загальносоюзних масштабів. Поруч з цим свої завдання дослідники вбачали у тому, щоб на конкретних прикладах підтвердити доктрину провідної ролі робітників у всіх сферах суспільного життя. Найбільш поширеними видами публікацій були історичні нариси, брошури, статті, виступи, звіти, в яких розглядалося широке коло питань, пов'язаних з трудовою та політичною діяльністю робітників. Автори не обмежувалися констатацією досліджуваних явищ і процесів, але й прагнули поширити на них офіційні оцінки. Але у цілому ступінь узагальнення фактичного матеріалу у роботах того часу була невисокою. Ще однією проблемою історіографії цього періоду у більшості монографій, брошур і статей було те, що у них не використовувався новий фактичний матеріал, що, у свою чергу, зумовлювалося відсутністю уточнених статистичних даних. Разом з тим, не видавалися книги з історії фабрик і заводів, а вивчення архівних фондів тільки розпочиналося, але пригальмованими темпами, адже дослідникам потрібно було пройти через складну систему допусків і застережень.

Підвищення загального рівня радянської історичної науки у другій половині 60-х – першій половині 80-х рр. ХХ ст. відбувалося разом з реставрацією сталінських порядків у суспільно-політичному житті «брежнєвської доби», поширенні неосталінізму та консервації, які охопили всі сторони радянської дійсності, у тому числі і суспільствознавчі науки. Це призвело до подвійних стандартів у науковій роботі, тенденційному підборі фактів і суперечливим висновкам у наукових працях.

Варто відмітити появу великої кількості узагальнюючих академічних праць у вказаний період. Це російськомовна «История Украинской ССР» [37], відповідні розділи восьмитомної «Історії Української РСР» [33; 34], «Экономика Советской Украины» [106], «Развиток народного хозяйства Украинской РСР. 1917-1967 гг.» [85], «Відбудова і розвиток соціалістичної індустрії Української РСР» [8], «Економічний розвиток Радянської України. 1917-1970» [17], «Індустріально-колгоспна Україна» [24], «Транспорт СССР» [92].

Історія українського робітництва, у тому числі повоєнного періоду, узагальнена у двотомнику «Історія робітничого класу Української РСР» [31]. Величезного значення для свого часу мала поява безпрецедентної «Історії міст і сіл Української РСР». Варто зазначити, що жодна інша республіка Радянського Союзу не спромоглася повторити таку роботу. За кордоном також не створено відповідних аналогій. Не дивлячись на шаблонність і тенденційний підбір фактів, залучення до створення томів величезної кількості краєзнавців, етнографів, вчителів шкіл призвели до упорядкування колосальної кількості фактів. Неабиякого значення на сторінках праці відведено змалюванню повоєнної відбудови та подальшої реконструкції суднобудівних заводів [27].

На якісно вищій рівень виходить археографічна наука. Починаючи з 1970-х рр. починають видаватися тематичні збірники документів і матеріалів, статистичні довідники [7; 42; 100; 61; 83; 94; 96]. Особливо слід виділити збірник «В труде, как в бою (из истории социалистического соревнования на николаевских судостроительных заводах 1920-1972 гг.)». Збірник підготовлений працівниками Миколаївських архівів на основі документів фондів Миколаївського обласного державного архіву, партійного архіву Миколаївського обкому КПУ, архіву Чорноморського суднобудівного заводу. Майже всі документи збірника опубліковані на сторінках збірника вперше.

У другій половині 1960-х – 80-х рр. починається активна розробка регіональної тематики промислового розвитку. У монографії Г. Градова «Південний економічний район СРСР. Основні проблеми спеціалізації і комплексного розвитку народного господарства» [14] і в колективних працях «Проблемы развития и размещения производительных сил Северного Причерноморья» [2], «География промисловості Української РСР» [43] дана загальна характеристика суднобудівної галузі промисловості на Півдні УРСР, відзначені здобутки та недоліки процесу розвитку. Цінність даних праць полягає у залученні великої кількості джерел, статистичних матеріалів, звітів з діяльності підприємств, однак у концептуальному плані простежується класична радянська школа заангажованого бачення історичного минулого. До того ж, як правило, джерельною базою даних робіт стали вже опубліковані матеріали зі збірників документів, статистичних щорічників. Вказані праці виступають скоріш як довідкова література.

Особливістю 1970-х – 80-х рр. стала поява

праць краєзнавчого характеру, в яких змальовувалась історія окремого заводу або підприємства. Незважаючи на подекуди науково-популярний або навіть публіцистичний стиль і святково-пафосу риторичку, у даних виданнях систематизована величезна кількість інформації про розвиток суднобудівних підприємств Південної України, яка міститься винятково у даних книгах і систематизована за проблемно-хронологічним принципом. Це праці «Верфь на Ингуле» [52], «Имени 61 коммунара» [9], «Черноморский судостроительный. 1898-1972» [39], «Маршруты дружбы корабелов» [10], «Верный компас корабелов» [73], «Наш Черноморский 1897-1987» [72], «Поступь Великого Октября: Из истории революционных и трудовых традиций советского рабочего класса Юга Украины» [75]. В монографії «Рабочее ускорение» [74] описано досвід передових бригад Чорноморського суднобудівного заводу по підвищенню продуктивності праці, економії матеріальних і сировинних ресурсів, досліджена участь робітників та інженерно-технічних працівників у прискоренні науково-технічного прогресу, у русі раціоналізаторів і винахідників. Праця містить широкий матеріал про становлення бригад, цінні почини, прогресивну оплату праці, значне місце відведено трудовому суперництву, виконанню соціалістичних зобов'язань. Автори книги розкрили соціально-економічні передумови впровадження бригадного підряду.

Також у зазначений період започатковується видання галузевої наукової періодики, на сторінках якої знаходимо публікації краєзнавчого змісту, присвячені розвитку суднобудування Півдня УРСР, присутні критичні оцінки стану справ у промисловому секторі області [23; 51; 13; 49; 71; 98].

Значна кількість літератури про трудові успіхи суднобудівників привела до формування абстрактного, ідеалізованого образу робітника – ударника, стаханівця, навіть творчої особистості з високою професійною підготовкою, підвищеними культурними запитами, справжнього радянського патріота. Але у реальному житті не всі групи робітників однаково ставилися до праці, поділяли повністю сталінську ідеологію, були взірцями у громадському та політичному житті. Науковій літературі 1960-х – першої половини 80-х рр. не вистачало нових концептуальних підходів, оскільки відбувалося відтворення вже існуючих концепцій, далеких з позицій сьогодення до правди історії.

Теоретичні та методологічні засади радянської історіографії були причиною того, що в

історичних дослідженнях не допускалися відносність, варіантність, імовірність. Українська радянська історіографія дуже суперечлива та неоднозначна, адже її розвиток проходив в умовах складання та зміцнення тоталітаризму, що зумовило відхід від правди, вихолощування з історичних досліджень національно-патріотичних моментів. Історичне обґрунтування тих чи інших ідеологічних завдань правлячої партії, тих чи інших політичних кампаній перетворилося на головну функцію науки.

Оновлення історичної науки, викликане політикою гласності та перебудови призвело до перегляду кон'юнктурних і необ'єктивних оцінок промислового розвитку УРСР, розпочалася доба незаангажованого наукового дослідження індустріального розвитку, у тому числі суднобудівної галузі південного регіону України.

У кінці 1980-х рр. світ побачила низка збірників документів і матеріалів, присвячених промисловості Півдня УРСР. У першу чергу це «Николаевщина социалистическая: документы и материалы (1946-1980)» [67] та «Николаеву 200 лет. 1789-1989: Сборник документов и материалов» [66]. Дані збірники стали вершиною радянської краєзнавчої археографії. У республіканському та загальносоюзному вимірах також відбулося видання ґрунтовних збірників документів, які увінчали собою архівні пошуки радянських археографів [77-80]. Вийшли заключні томи узагальнюючої «Історії радянського робітничого класу» [35; 36] та «Історії народного господарства Української РСР» [28; 29].

Якісно новий етап у розвитку вітчизняної історіографії у дослідженні поставленої проблеми розпочався зі здобуттям Україною незалежності. Значно розширився доступ науковців до архівних фондів, з'явилася реальна можливість повно, об'єктивно та неупереджено висвітлювати історичні процеси та події. Відійшли у минуле принципи класовості та партійності, які завдяки офіційній ідеології активно насаджувались в українській історіографії.

Після подій 1991 р. Україна успадкувала радянський стан історичної науки, у тому числі й методологічну кризу, але умови розвитку української історичної науки стали істотно змінюватися. Проблематика історичних досліджень визначалася з урахуванням національних, регіональних і наукових інтересів, зник єдиний координуючий і керівний центр. Кардинально змінилися пріоритети у проблематиці наукових досліджень, на що, у значній мірі, вплинули дві обставини. По-перше, зник ідеологічний диктат однієї політичної, прав-

лячої партії та, по-друге, Україна стала суверенною, незалежною, самостійною країною.

Знаковою рубіжною подією став захист у 1991 р. науковцем В. Куцевським дисертаційного дослідження «Розвиток суднобудівної промисловості України в повоєнний період (1946-1965 рр.)» [48]. У праці встановлено, що темпи зростання суднобудівної промисловості України визначалися її місцем, роллю та значенням у системі економіки, розкрито основні напрямки післявоєнного розвитку галузі, що зумовили, зокрема, відносно високий технічний рівень виробництва, істотне розширення виробничої бази, охарактеризовані економічні та технічні умови, які сприяли корінним змінам у структурі основних видів продукції. Показано, що реконструкція основних підприємств дозволила значно розширити масштаби виробництва, налагодити випуск нових суден різних типів і призначення, поліпшити їх якість. У процесі дослідження В. Куцевський прийшов до висновку, що аж до середини 1950-х рр. суднобудування республіки орієнтувалося в основному на випуск морально застарілих парових судів малої потужності та вантажопідйомності, тоді як у річковому флоті провідних зарубіжних країн до цього часу парові судна вже не експлуатувалися. Істориком зроблено висновок, що суднобудування Української РСР у повоєнне двадцятиріччя перетворилося у найважливіший центр суднобудівного комплексу Радянського Союзу. Суднобудівним заводам Півдня УРСР належить низка пріоритетів у галузі впровадження нової суднобудівної техніки та технологій, у виробництві низки суден різного призначення, які не мали аналогів у світі [48, с. 7].

На якісно новий рівень вийшов процес змалювання історії суднобудівної галузі й окремих суднобудівних підприємств Півдня України. Дослідник Є. Горбуров у низці монографічних досліджень [11; 12] дослідив біографії відомих керівників суднобудівних підприємств. Крізь призму подання їх біографій розкривається багатопланова історія становлення суднобудування Півдня УРСР у 60-80-х рр. ХХ ст. у тісному зв'язку із суспільно-політичним життям. Монографії дослідників В. Бабича [1], Ю. Крючкова [46], Ю. Макарова [50], О. Сикварова [88], А. Царенка [97] та низка колективних праць [5; 6; 21; 65; 68; 84; 93; 99; 101] окрім змістовного фактажу наповнені зауваженнями та спробами об'єктивного висвітлення не лише здобутків, але й упущень, конструктивною критикою стану справ у досліджуваній період.

Вивчення регіональної тематики піднялося

на новий науковий щабель завдяки комплексним ґрунтовним працям П. Соболя [90], М. Шитюка [103], В. Шкварця [104; 105], створенню низки фундаментальних колективних праць вузівськими істориками [30; 53; 54], дисертаційним дослідженням Н. Калкутіної [38], А. Кириленко [40], Ю. Павленко [70], розвідкам у науковій періодиці [3; 41].

Вельми продуктивною традицією стало проведення краєзнавчої конференції «Історія. Етнографія. Культура. Нові дослідження», яка стала певним майданчиком для апробації новітніх наукових розвідок. Традицією також стало проведення потужних регіональних та обласних науково-практичних конференцій, приурочених до ювілейних дат історії [26; 55; 56; 95]. Отже у сучасну добу інтерес до індустриального розвитку, а саме суднобудівної галузі зростає, урізноманітнюється тематика наукових праць, вони набувають багатогранного, комплексного, об'єктивного характеру. У той же чай існує велика кількість недосліджених питань, чимало аспектів обраної теми вимагають поглибленого вивчення, доповнення та сучасних оцінок.

Таким чином, у ході дослідження ми дійшли наступних висновків. Виявивши певну історіографічну традицію, представлену працями радянських вчених і напрацюваннями сучасних вітчизняних дослідників, нами встановлена явна фрагментарність здобутків попередників. Це дає можливість зробити висновок, що на сьогоднішній день відсутнє комплексне конкретно-історичне дослідження проблеми розвитку суднобудування на Півдні України у 1945-1991 рр. У той же час проведений аналіз літератури доводить актуальність обраного напрямку.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Бабич В.В. Город Святого Николая и его авианосцы. Николаев: Атол, 2012. 671 с.
2. Багров Н.В., Градов Г.А. Проблемы развития и размещения производительных сил Северного Причерноморья. Москва: Мысль, 1974. 151 с.
3. Бажан О.Г. Особливості відбудовчого періоду в Українській РСР у другій половині 40-х - на початку 50-х років ХХ ст. // Наук. зап. НаУКМА. Сер. Іст. науки. 2005. Т. 41. С. 20-28.
4. Борьба КПСС за восстановление и развитие народного хозяйства в послевоенный период (1945-1953 гг.): Документы и материалы / Сост.: Л.Б. Габриэлов, В.В. Пентковская. Москва: Госполитиздат, 1961. 403 с.
5. Бугаенко Б.А., Галь А.Ф. По волнам времени...: история николаевского кораблестроения и кораблестроительного образования в личностях и событиях. Николаев: НУК, 2010. 424 с.
6. Бугаенко Б.А., Галь А.Ф., Костенко Н.М. Николаевский кораблестроительный. Очерк истории института университета. Николаев: УГМТУ, 1995. 241 с.
7. В труде, как в бою (из истории социалистического соревнования на николаевских судостроительных заводах 1920-1972 гг.). Сборник документов и материалов / Сост.:

И.А. Быченков, З.Д. Каткова, И.И. Лебедева, М.С. Людковский; отв. ред.: В.А. Васильев. Одесса: Маяк, 1972. 362 с.

8. Відбудова і розвиток соціалістичної індустрії Української РСР (Період будівництва розвинутого соціалізму) / Т.І. Дерев'янкін, М.Д. Горбоватий, О.О. Храмов, Б.М. Орловський та ін. Київ: Наукова думка, 1978. 227 с.

9. Выборный П., Гуйван В., Журавель А. Имени 61 коммунара. Одесса: Маяк, 1973. 202 с.

10. Ганькевич А.Б., Шершнева В.Н. Маршруты дружбы корабелов. Киев: Техніка, 1979. 116 с.

11. Горбуров Е.Г., Горбуров К.Е. Анатолий Ганькевич. Герой своего времени. (Неизвестные и забытые страницы биографии). Николаев: Изд-во Шамрай П.Н., 2011. 112 с.

12. Горбуров Е.Г., Горбуров К.Е. Владимир Андрианов – великий корабел. Николаев: Изд-во Шамрай П.Н., 2012. 163 с.

13. Городу Николаеву – 200 лет: О судостроительной промышленности города // Судостроение. 1989. № 8. С. 3-5.

14. Градов Г.А. Південний економічний район СРСР. Основні проблеми спеціалізації і комплексного розвитку народного господарства. Київ: Наукова думка, 1970. 211 с.

15. Данилич А.М. Поширення передового виробничого досвіду в промисловості України. Київ, 1956. 68 с.

16. Движение коллективов и ударников коммунистического труда на Украине. 1958-1961 гг. Сборник документов и материалов / Ред. кол.: Громова З.М. и др. Киев: Политиздат УССР, 1963. 530 с.

17. Дерев'янкін Т.І., Кульчицький С.В. Економічний розвиток Радянської України. 1917-1970. Київ: Наук. думка, 1970. 115 с.

18. Директивы XX съезда КПСС по шестому пятилетнему плану развития народного хозяйства СССР на 1956-1960 годы. Москва: Госполитиздат, 1956. 79 с.

19. Достижения Советской власти за сорок лет в цифрах. Статистический сборник / Под ред. Э.С. Софиев. Москва: Госполитиздат, 1957. 370 с.

20. З історії соціалістичного і комуністичного будівництва на Україні (1934-1961) / О.К. Касименко (відп. ред.), І.О. Гуржій, П.П. Гудзенко та ін. Київ: Вид-во АН УРСР, 1963. 188 с.

21. Завод «Экватор». Страницы истории / В.Х. Ромашкан и др. Николаев: Атолл, 2003. 222 с.

22. Зведенюк П. Транспорт України в новій п'ятирічці. Київ: Укрполітвидав, 1947. 76 с.

23. Златопольская О.М., Людковский Ш.С., Парубец Н.Г. Славные традиции николаевских судостроителей // Судостроение. 1972. № 12. С. 60-64.

24. Індустріально-колгоспна Україна / Багрій П. І., Дерев'янкін Т. І., Левтринський Т. М. та ін. Київ: Політвидав, 1972. 263 с.

25. Іоненко І. Розквіт народного господарства Радянської України. Київ: Політвидав, 1953. 96 с.

26. Історія Миколаївщини 1937-1997: Доп. й повідомл. наук. конф., присвяч. 60-річчю з дня утворення Миколаїв. обл. / Відп. за вип. М.М. Шитюк. Миколаїв: Б.и., 1998. 74 с.

27. Історія міст і сіл Української РСР. В 26 т. / голов. ред. кол.: Тронько П.Т. (голова) та ін. Миколаївська область / ред. кол.: Васильев В. О. (голова) та ін. Київ: Ін-т історії АН УРСР, 1971. 771 с.

28. Історія народного господарства Української РСР: У 3-х т., 4-х кн. / АН УРСР, Ін-т економіки; Гол. ред. І.І. Лукінов. Київ: Наук. думка, 1983. Т. 3. Кн. 1 : Будівництво економіки розвинутого соціалізму (1938-1960 рр.). Київ, 1985. 463 с.

29. Історія народного господарства Української РСР. У 3-х томах 4-х книгах. Т. 3. Кн. 2. Соціалістична економіка в 60-80-ті роки / Т.І. Дерев'янкін, Л.К. Безчасний, Ю.Ф. Воробйов та ін. Київ: Наукова думка, 1987. 439 с.

30. Історія рідного краю: Миколаївщина / М.М. Шитюк (кер. авт. кол.), О.О. Баковецька, Н.М. Буглай та ін. Миколаїв: Іліон, 2015. 628 с.

31. Історія робітничого класу Української РСР. У 2-х т. Т. 2 / І.О. Гуржій (відп. ред.), Г.Д. Діденко, О.С. Кудлай та ін. Київ: Наукова думка, 1967. 507 с.

32. Історія Української РСР. В 2 т. Т. 2 / С.М. Белоусов, І.О. Гуржій, П.С. Загорський та ін. Київ: Вид-во АН УРСР, 1956. 714 с.

33. Історія Української РСР. У 8-ми томах 10-ти книгах. Т. 8. Радянська Україна в період зміцнення соціалізму і пос-

тупового переходу до комунізму (1945-70-і роки). Кн. 1. Українська РСР в період зміцнення соціалізму (1945-50-і роки) / А.В. Лихолат (відп. ред.), М.П. Кім, Б.П. Ковалевський та ін. Київ: Наукова думка, 1979. 390 с.

34. Історія Української РСР. У 8-ми томах 10-ти книгах. Т. 8. Радянська Україна в період зміцнення соціалізму і поступового переходу до комунізму (1945-70-і роки). Кн. 2. Українська РСР в період розвинутого соціалізму і будівництва комунізму (кінець 50-х – 70-і роки) / А.В. Лихолат (відп. ред.), М.П. Кім, Б.П. Ковалевський та ін. Київ: Наукова думка, 1979. 699 с.

35. История советского рабочего класса. В 6-ти томах. Т. 4. Рабочий класс СССР в годы упрочения и развития социалистического общества 1945-1960 гг. / В.Б. Тельпуховский, В.В. Алексеев, В.А. Кадейкин и др. Москва: Наука, 1987. 519 с.

36. История советского рабочего класса. В 6-ти томах. Т. 5. Рабочий класс СССР на новом этапе развития социалистического общества 1961-1970 гг. / В.Е. Полетаев, И.Л. Корнаковский, В.С. Лельчук и др. Москва: Наука, 1988. 432 с.

37. История Украинской ССР. В 2-х т. Т. 2 / К.К. Дубина, И.А. Гуржий, В.А. Дядиченко и др. Киев: Наукова думка, 1969. 899 с.

38. Калкутіна Н.В. Участь військовополонених Німеччини та її союзників у повоєнній відбудові Південної України (1944-1950 рр.): дис... к. іст. н.: 07.00.01. Миколаїв, 2015. 265 с.

39. Кац Р.С., Златопольская О.П., Смирнов А.И. Черноморский судостроительный. 1898-1972. Ленинград: Судостроение, 1973. 354 с.

40. Кириленко А.О. Південна Україна в період хрущовської «відлиги» (1953-1964 рр.): дис... к. іст. н.: 07.00.01. Миколаїв, 2016. 246 с.

41. Кислинська С.А. Відбудова промисловості півдня України в період першої повоєнної п'ятирічки // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського : збірник наукових праць / гол. ред. В.Д. Будака, гол. ред. сер. М.М. Шитюк. Вип. 3.37 (105). (Серія «Історичні науки»). Миколаїв: МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2014. С. 86-89.

42. Коммунистическая партия Украины в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК. В 2-х т. Т. 2. 1941-1976 гг. / Ред. кол.: В.И. Юрчук (председатель) и др. Киев: Политиздат Украины, 1977. 1083 с.

43. Корецький Л.М., Паламарчук М.М. Географія промисловості Української РСР. Київ: Наукова думка, 1967. 325 с.

44. Корольов Б.І. Боротьба партії за відбудову і розвиток соціалістичного народного господарства в післявоєнний період (1945-1953 рр.). Київ: Політвидав, 1961. 75 с.

45. Кошелев Ф. Послевоенный пятилетний план и пути его досрочного выполнения. Москва: Политиздат, 1949. 101 с.

46. Крючков Ю.С. Подводные лодки и их создатели. 1900-2000. Драмы людей, кораблей и идей. Изд. 2-е, перераб. и доп. Николаев: Изд-во Торубары Е.С.: Наваль, 2010. 505 с.

47. Кудлай О.С. Робітничий клас Української РСР у боротьбі за відбудову і розвиток промисловості в післявоєнний період. Київ: Наукова думка, 1965. 295 с.

48. Куцевский В.В. Развитие судостроительной промышленности Украины в послевоенный период (1946-1965 гг.): Автореф. дис. ... канд. ист. наук: 08.00.03 «История народного хозяйства». Киев, 1991. 19 с.

49. Макаров Ю.И. Вклад Черноморского завода в развитие судостроения // Судостроение. 1989. №8. С. 5-8.

50. Макаров Ю.И. Авианосец. Николаев: Издатель Шамрай П. Н., 2010. 272 с.

51. Максанчук Ф.П. Режим экономии – важное условие повышения эффективности общественного производства // Труды Николаевского кораблестроительного института. 1972. Вып. 54. С. 17-22.

52. Малайчук А.А. Верфь на Ингуле. Ленинград: Судостроение, 1989. 407 с.

53. Миколаївщина в новітній історії / під заг. ред. М.М. Шитюка. Миколаїв: Вид-во ПП Шамрай, 2007. 280 с.

54. Миколаївщина: літопис історичних подій / під заг. ред. М.М. Шитюка. Херсон: Олді-плюс, 2002. 712 с.

55. Миколаївщина: шляхами тисячоліть: обл. наук.-

- практ. конф., присвяч. 70-річчю утворення Миколаївської області, 15 вересня 2007 р. / Ред. кол.: О.М. Гаркуша (гол.) та ін. Миколаїв: Б.и., 2007. 226 с.
56. Миколаївщині – 65: становлення, розвиток, перспективи: Матеріали обл. наук.-практ. конф., 19 вересня 2002 р. / Ред. кол. М.А. Рихальський (гол.) та ін. Миколаїв: Атол, 2002. 138 с.
57. Митюков А.Г. Рабочий класс Украины в борьбе за развитие промышленности (1956-1961 гг.). Киев: Наукова думка, 1965. 198 с.
58. Народне господарство Української РСР в 1962 році. Статистичний щорічник / Відп. за випуск Булгаков П.С. Київ: Держстатвидав, 1963. 675 с.
59. Народне господарство Української РСР в 1963 році. Статистичний щорічник / Відп. за випуск Булгаков П.С. Київ: Статистика, 1964. 654 с.
60. Народне господарство Української РСР в 1964 році. Статистичний щорічник / Відп. за випуск Булгаков П.С. Київ: Статистика, 1965. 694 с.
61. Народное хозяйство СССР. 1922-1972. Юбилейный статистический ежегодник. Москва: Статистика, 1972. 848 с.
62. Немченко М.А. Деятельность партийных организаций Украины по дальнейшему развитию промышленности в период между XX и XXI съездами КПСС (на материалах Одесской, Николаевской, Херсонской и Крымской областей). Киев, 1964. 19 с.
63. Нефьодов Д. Робітництво УРСР в повоєнний період: зародження радянської історіографії теми (1946-1953 рр.) // Емінак: науковий щоквартальник. 2017. № 1 (17) (січень-березень). Т. 3. С. 61-66.
64. Нижник В. Українська радянська соціалістична республіка. Київ: Укрполітвидав, 1948. 56 с.
65. Николаевские газотурбинные двигатели и установки. История создания / Под общ. ред. В.И. Романова. Николаев: Юг-Информ, 2005. 303 с.
66. Николаеву 200 лет. 1789-1989: Сборник документов и материалов / Сост.: И.А. Быченков и др. Киев: Наукова думка, 1989. 400 с.
67. Николаевщина социалистическая: Документы и материалы (1946-1980) / Сост.: И.А. Быченков и др. Одесса: Маяк, 1990. 248 с.
68. НПО «Машпроект» 40 лет: Крат. история предприятия / О.Г. Жирицкий и др.; Под ред. В.И. Романова. Николаев, 1994. 191 с.
69. Очерки развития народного хозяйства Украинской ССР / В.В. Бондаренко, Д.Ф. Вирных, В.П. Теплицкий и др. Москва: Изд-во АН СССР, 1959. 555 с.
70. Павленко Ю.О. Миколаївщина в другій половині 60-х – на початку 90-х років ХХ ст.: дис... к. іст. н.: 07.00.01. Миколаїв, 2017. 255 с.
71. Плясков Л.А., Безвиконный В.Д. Черноморский судостроительный: годы становления, развития, ускорения // Судостроение. 1987. № 10. С. 49-52.
72. Плясков Л.А., Кучеренко Л.М. Наш Черноморский 1897-1987. Москва: Мысль, 1989. 381 с.
73. Полтаруха П.В., Канаев И.М., Кузьменко Б.П. Верный компас корабелов. Ленинград: Судостроение, 1985. 100 с.
74. Полтаруха П., Ополинский В. Рабочее ускорение. Одесса: Маяк, 1986. 63 с.
75. Поступь Великого Октября: Из истории революционных и трудовых традиций советского рабочего класса Юга Украины / Под ред. З.В. Першиной. Киев, Одесса: Высшая школа, 1989. 208 с.
76. Промисловість Радянської України за 40 років (1917-1957). Київ: Держполітвидав УРСР, 1957. 330 с.
77. Промышленность и рабочий класс СССР. 1946-1950. Документы и материалы / Отв. ред. М.И. Хлусов. Москва: Наука, 1989. 388 с.
78. Промышленность и рабочий класс Украинской ССР. 1946-1950. Сборник документов и материалов / Ред. кол.: В.Е. Романцов (отв. ред.) и др. Киев: Наукова думка, 1980. 555 с.
79. Промышленность и рабочий класс Украинской ССР. 1951-1958. Сборник документов и материалов / Ред. кол.: В.Е. Романцов (отв. ред.) и др. Киев: Наукова думка, 1984. 583 с.
80. Промышленность и рабочий класс Украинской ССР. 1959-1965. Сборник документов и материалов / Ред. кол.: В.Е. Романцов (отв. ред.) и др. Киев: Наукова думка, 1987. 492 с.
81. Радянська Україна в цифрах. Статистичний збірник / Відп. за випуск Булгаков П.С. Київ: Держполітвидав УРСР, 1960. 356 с.
82. Развитие социалистической экономики СССР в послевоенный период / АН СССР. Ин-т экономики. Москва: Наука, 1965. 600 с.
83. Решения партии и правительства по хозяйственным вопросам. Сборник документов (1953-1961 гг.). В 5-ти томах. Москва: Политиздат, 1967. Т. 4. 783 с.
84. Рожденный в краю корабельном: История становления и развития Черноморского судостроительного завода / Л.А. Плясков, Л.М. Кучеренко, А.Д. Царенко и др. Киев: Компьютерные системы, 1997. 398 с.
85. Развитие народного хозяйства Украинской РСР. 1917-1967 гг.: В 2 т. Київ: Наукова думка, 1967. Т. 2: Завершення будівництва соціалізму і перехід до комунізму (1938-1967 рр.). 1967. 500 с.
86. Рудой П.С. Рух за комуністичну працю і економіка. Київ: АН УРСР, 1963. 96 с.
87. Сидоренко В.П. Від перших комуністичних суботників до бригад комуністичної праці. Київ: Політвидав, 1959. 49 с.
88. Сикваров А.Н. Рождённый флотом. Николаев, 2009. 438 с.
89. Слуцкий О.Б. Перемога соціалістичної індустріалізації на Україні. Київ: Знання, 1955. 108 с.
90. Соболев П.И. Нариси історії Миколаївщини ХХ століття. Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2005. 155 с.
91. Старовойтенко І. Підсумки розвитку народного господарства України в п'ятій п'ятирічці. Київ: Політвидав, 1957. 94 с.
92. Транспорт СССР. Итоги за пятьдесят лет и перспективы развития. Москва: Транспорт, 1967. 334 с.
93. Турбинисты: 40-летию образованию производственного объединения «Заря» по изготовлению газовых турбин посвящается / под ред. В.М. Куйбаря. Николаев, 1993. 222 с.
94. Україна за п'ятдесят років (1917-1967). Статистичний довідник. Київ: Політвидав України, 1967. 272 с.
95. Український Південь у контексті вітчизняної історії: матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 70-річчю утворення Миколаївської області. Миколаїв-Одеса: ТОВ Від, 2008. 167 с.
96. Херсону 200 лет. 1778-1978: сб. док. и материалов. Київ: Наук. думка, 1978. 406 с.
97. Царенко А.И. Где мы родились, там и учились, затем трудились, когда годились. Николаев: ЧП Шамрай, 2005. 103 с.
98. Чантурия Н.В. Океановцы // Судостроение. 1989. № 8. С. 11-15.
99. Черноморсудопроект. События. Люди. Суда. Николаев: Возможности Киммерии, 2006. 289 с.
100. Чудесный сплав: Документы и материалы из истории дружественных связей трудящихся Николаевщины с трудящимися братских советских республик (1917-1977 гг.) / Сост.: Г.Д. Богатый, И.А. Быченков, Л.С. Климова и др.; Ред. кол.: Н.Г. Яркин и др. Одесса: Маяк, 1981. 283 с.
101. Чумаков И.Р., Яценко А.К. «Океан»: Слово о заводе. Одесса: Маяк, 1991. 181 с.
102. Чунтулов В.Т. Розквіт економіки Української РСР. Київ: Політвидав, 1958. 67 с.
103. Шитюк М.М. Масові репресії проти населення Півдня України в 20-50-ті роки ХХ століття. Київ: ТЕТРА, 2000. 550 с.
104. Шкварець В.П., Є.Г. Горбуров, К.Є. Горбуров Повоєнна та сучасна Миколаївщина. Монографічне історико-каєзнавче дослідження. Миколаїв: Шамрай, 2008. 300 с.
105. Шкварець В.П., Мельник М.Ф. Миколаївщина: погляд крізь століття. Нарис історії. Миколаїв, 1994. 386 с.
106. Экономика Советской Украины 1945-1975 гг. / А.С. Емельянов, Г.Е. Колесник, М.Н. Середенко и др. Киев: Вища школа, 1975. 407 с.
107. Экономика СССР в послевоенный период: Краткий экономический обзор. Москва: Соцэкгиз, 1962. 482 с.

108. Юрчук В.И. Борьба КП Украины за відбудову і розвиток народного господарства (1949-1952 рр.). Київ: Політ-

видав України, 1965. 255 с.

Кондратюк Олександр Розвиток суднобудування на Півдні України у 1945-1991 рр.: історіографія проблеми

Метою статті є дослідження стану розробки теми «Розвиток суднобудування на Півдні України в 1945-1991 рр.». У ході дослідження автором виявлена певна історіографічна традиція, представлена працями радянських вчених і науковцями сучасних вітчизняних дослідників. У той же час встановлена явна фрагментарність попередніх робіт. Це дало можливість зробити висновок, що на сьогоднішній день відсутнє комплексне конкретно-історичне дослідження проблеми розвитку суднобудування на Півдні України у 1945-1991 рр.

Ключові слова: УРСР, Південна Україна, суднобудування, промисловість, повоєнна відбудова, історіографія

Кондратюк Александр Развитие судостроения на Юге Украины в 1945-1991 гг.: историография проблемы

Целью статьи является исследование состояния разработки темы «Развитие судостроения на юге Украины в 1945-1991 гг.». В ходе исследования автором выявлена определенная историографическая традиция, представленная трудами советских ученых и работами современных отечественных исследователей. В то же время установлена явная фрагментарность предыдущих исследований. Это позволило сделать вывод, что на сегодняшний день отсутствует комплексное конкретно-историческое исследование проблемы развития судостроения на юге Украины в 1945-1991 гг.

Ключевые слова: УССР, Южная Украина, судостроение, промышленность, послевоенное восстановление, историография

Kondratiuk Oleksandr Development of shipbuilding in Southern Ukraine in 1945-1991: historiography of the problem

The purpose of the article is to study the development status of the topic namely «Development of shipbuilding in Southern Ukraine in 1945-1991».

Modern transformations taking place in the Ukrainian society cause significant changes also in the methodology of the historical research. There is a tendency to rethink the assessments of the past facts, and there are new approaches to the interpretation of events in the history of Ukraine, especially in the 20th century. In resolving the urgent tasks of the historical science development, the main place belongs to the historiographical analysis of historians' existing works.

The development of historiographical studies is conditioned by the necessity of the following activities: the systematization of literature, a critical comparison of its content and conclusions with a concrete historical reality and new tasks of the historical science; the prioritizing of the range of those issues that have found sufficient coverage in the historical science; the analysis of those problems that have been raised by the historical science, but have not been properly reflected in the writings of the researchers, or are highlighted in a biased manner; the rejection of outdated approaches to the topics of research and the establishment of new assessments of their vision at the present stage of the historical science development and the outline of historiographical lessons.

All of the foregoing refers to the historiographical research of the scientific works concerning the development of shipbuilding in the South of Ukraine in 1945-1991. The development of this problem will help to single out the historical knowledge, which has withstood the test of time and can become the basis for new scientific research, from false generalizations, opportunistic conclusions and subjective approaches.

During the study the author revealed a certain historiographical tradition, represented by the works of Soviet scientists and the advances of modern domestic researchers. At the same time, the author established the fragmentary nature of previous studies. This led to the conclusion that for today there is no comprehensive concrete historical study of the problem of the shipbuilding development in Southern Ukraine in 1945-1991.

Keywords: Ukrainian SSR, Southern Ukraine, shipbuilding, industry, post-war reconstruction, historiography

Надійшла до редакції 12.03.2018 р.